

Bireylerin Covid 19 Aşısına Karşı Tutumlarının Paranormal ve Batıl İnançlar Yönünden Karşılaştırması

İlknur Akkuş¹, Sezai Sarpkaya², Tolgahan Bostan³, Ayda Öztürk⁴

DOI 10.5281/zenodo.7467432

Özet

Bu araştırmanın amacı, Covid 19 aşısı ile ilgili olarak öğrenci velilerinin Paranormal inanç ve davranışlarını cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi demografik özellikler açısından incelemektir. Günümüze kadar gelen ve belirli bir düzenle uygulanan aşilar kuşkusuz insanların sağlık alanındaki en önemli buluşlarıdır denilebilir. Aşiların daha ulaşılabilir olması, daha da geliştirilmesi ve aşılanmanın nasıl artacağı noktasında yapılan araştırmalar bilimin de ilgilendiği konulardır. Ancak günümüzde tamamen aşı karşıtı olan ve bunu savunan insan sayısı giderek artmaktadır. Bu araştırma Covid-19 aşısı ile ilgili öğrenci velilerinin yaklaşımlarını inceleyebilmek amacıyla Adana ilinde Bilim Sanat Merkezine devam eden 5. Sınıf öğrencilerin ailelerinden 269 kişinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Veriler, Paranormal İnanç Ölçeği (PIÖ) ve kişisel bilgi formu kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS programı kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmaya katılan ailelerin demografik özellikleri frekans ve yüzde dağılımları ile belirlenmiştir, sonra Paranormal inanç ölçeğinin alt boyutlarının puanları için aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri saptanmıştır. Araştırmamızda, kişilerin Covid-19 aşısı olmamaları ile Paranormal inançlarının alt değişkenlerinden Geleneksel Paranormal İnanç arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte aşı olmayan bireylerden Geleneksel Paranormal İnançlar açısından 60-64 yaş aralığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, aşı, paranormal, batıl inanç, geleneksel inanç.

Comparison Of Individuals' Attitudes Against Covid-19 Vaccine In Terms Of Paranormal Beliefs And Superstitutions

Abstract

The purpose of this study is to examine the paranormal beliefs and behaviours of students' parents regarding the Covid-19 vaccine in terms of demographic characteristics such as gender, age, educational background. It can be said that the vaccines that have survived to the present day and applied in a certain order are evidently the most important inventions of people in the field of health. Researches on making vaccines more accessible, developing them further, and in what way the vaccination will be boosted are the topics that science is also dealt. However, the number of people who are completely anti-vaxxer and defending anti-vaccinating is increasing day by day. This research was carried out with the participation of 269 people including the families of the 5th grade students attending the Science and Art Centre in Adana in order to examine the approaches of the students' parents regarding the

¹ Öğretmen, Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi, Adana, Türkiye, ilknurlevent01@gmail.com

² Öğretmen, Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi, Adana, Türkiye, sezaisarpkaya@gmail.com

³ Öğretmen, Yüreğir Bilim ve Sanat Merkezi, Adana, Türkiye, tolgahanbostan@hotmail.com

⁴ Öğretmen, 75. Yıl Anadolu Lisesi, Adana, Türkiye, aydaozturk@gmail.com

Covid-19 vaccine. The study is a descriptive study in survey model. Data were collected using the Paranormal Belief Scale (PBS) and personal information form. The obtained data were analysed using SPSS 28,0 program. The demographic characteristics of the families participated in the study were determined by frequency and percentage distributions, then the arithmetic mean (x) and standard deviation (sd) values were determined for the scores of the sub-dimensions of the Paranormal belief scale. In our study, it was concluded that there is a significant relationship between the anti-Covid19 vaccination attitude of people and Traditional Paranormal Belief, one of the sub-variables of paranormal beliefs. However, a statistically significant difference was found between the ages of 60-64 of unvaccinated individuals in terms of Traditional Paranormal Beliefs. It was also determined that the majority of unvaccinated individuals had postgraduate education. It was also noted that the income level of these people was 20,000 TL and above.

Keywords: Covid-19, vaccine, paranormal, superstition, traditional belief.

Giriş

İnsan yaşamının başladığı zamandan bugüne kadar insanlar çok farklı inanç biçimlerini benimsemişlerdir. Bu inanma biçimleri açıklanırken inançlarla ilişkilendirmemeye çalışan, farklı olduklarını söyleyen araştırmacılar olsa da genel kanı insanların bu farklı inanma biçimlerini Paranormal inanma şeklinde adlandırmıştır (Arslan, 2010).

Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar gelen süreçte insanoğlu kendine inanabileceği bir güç aramıştır. Fakat bu farklı toplulukların yaşayış biçimlerine, alışkanlıklarına, kültürlerini yaşama biçimlerine göre de değişiklikler gösterebilmektedir. Bu inanma biçimlerinin hepsinin birleştiği nokta, insanoğlunun Dünyaya ait merak ettikleri, kendi yaratılışını ve bunu yapabilecek gücü, evrenin geri kalanını anlamak ve öğrenmek amacı ile içinde gelişen merak, öğrenme ve araştırma duygusudur (Hökelekli, 1996). Bu duygular insanoğlunun var oluşunda olan bir gerçekliktir. Bu duygularda insanoğlunu bir yaratan olduğuna inanma isteğine sevk etmektedir (Kayıklık, 2006).

İçinde bir yaratıcının olduğu inancını sürekli taşıyan birey, bu yatkınlık ile yaşadığı hayatın, var olan geleneklerin getirileri ve ruh hali ile sosyal yaşamının etkileşimi sonrasında bu duygusunu daha çok benimser, kabullenir ve inanın gereklerini gerçekleştirmek için çaba sarf eder. Bu kabullenmeden sonra kendini bu inanın getirdiği kurallara ve yaşam biçimine uymaya zorlar. Burada ortaya bir kavram olarak dindarlığın ortaya çıktığını görülmektedir. Bu kavram kabul edilen ve benimsenen inanış şeklinin gerektirdiği davranış biçimlerini göstermek, aynı zamanda kişinin dinin beraberinde getirdiği bütün boyutlara uyum sağlaması olarak yorumlandığı anlaşılmaktadır (Şentürk, 2010).

“Paranormal” kavramı, kurumsal dinlerin prensiplerine aykırı, akıl ve bilimle açıklanamayan (Arslan, 2004), hem fiziksel kanunlara aykırı olarak gerçekleşen, hem de insan kapasitesinin üstünde gerçekleşen olayları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. “Paranormal inanç” da, bu olaylara inanmayı, bunların varlığını kabul etmeyi ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktadır (Arslan, 2010). Geleneksel ve klasik olmak üzere birçok Paranormal inanç bulunmaktadır. Allah, melek, şeytan, cin, cennet, cehennem, ruhun ölümden sonra varlığını sürdürmesi, keramet, nazar, Hızır, evliya konularındaki dini inançlar toplumda normatif olarak kabul edildiği gibi geleneksel (dini) Paranormal inançlar olarak da kabul görmektedir (Arslan, 2010). Klasik Paranormal inançlar incelendiğinde büyü, fal, burçlar, medyumluk ve kehanet, düşünce gücü ile fiziki bir nesneyi etkileme, ruhun bedenden ayrılması, yabancı varlıkların dünyayı ziyaret etmesi, merdiven altından geçme ve kara kedi görmenin uğursuzluğu gibi

inançlar karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2010). Diğer taraftan, Tobacyk ve Milford gibi akademisyenlerin yaptığı çalışmalarına baktığımızda geleneksel dini inançları paranormal inançların bir boyutu olarak değerlendirilmiştir (Kyendyebai, 2016). Bazı yazarlar ise, dinin bilimsel verilere dayanmadığını, bu sebeple de hurafe ve batıl inançlara kaynak oluşturduğunu savunmaktadırlar. Hâlbuki İslam dünyasında bilim dinden ayrı bir olgu değildir.

Literatür incelendiğinde, Paranormal inanç kavramından önce, bu tür inançların daha çok batıl/hurafe inanç olarak nitelendirildiği görülmüştür. Dolayısıyla, ülkemizdeki mevcut alanyazın Paranormal inançların batıl inançlar/hurafeler üzerine oluşturulduğunu gösterir (Taş, 2006). Duygusal (korku, endişe, öfke, heyecan, sevinç, sürpriz ve merak), bilişsel (algılama, düşünme, hayal etme, hafıza ve dikkat) ve davranışsal (ayinler ve sembolik davranışlarla) boyutlarının olduğu batıl inançlar genellikle yanlış bir sebep-sonuç ilişkisine dayanmaktadır. Batıl davranışlar daha çok insanların zor zamanlarında ve çaresizlik anlarında kendini göstermektedir.

Temeli olmayan bu inançlar sahip oldukları pek çok özellikten dolayı dini açıdan uygun bulunmasalar da insanların bazıları tarafından dini yasaklar olarak kabul görmektedirler. Zorunlu ve mukaddes olarak dayanaklar arayan, geçmişten günümüze farklı ve doğru olmayan inanış biçimleriyle günümüze gelebilmiş, bazı sözlerin, işlerin, sayıların, davranışların ve nesnelere istenen ve istenmeyen sonuçlar doğuracağına ilişkin yanlış ve anlamsız inanışlar batıl ya da temeli olmayan inanış olarak tanımlanabilir.

Yüzyıllar önce mit şeklinde ortaya çıkmaya başlayan batıl inançlar, günümüzde hala insanlar üzerindeki etkisini devam ettirmektedir. “Hayatın gizemlerinin kişiler üzerinde yarattığı merak dürtüsü, talihsizliklerle baş etme ve sürekli daha iyiye sahip olma isteği ya da çaresizliğin üstesinden gelme umudu, bu insanların batıl inançlara karşı duydukları gereksinimin temelini oluşturmaktadır” (Akova, 2011)Yaşam boyu görülen batıl inançlar, insanları yönlendiren, onları etkisi altına alan ve yaşamlarına değer katan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Özgüven, 2013; akt. Arslan, 2004).

Ülkemizde insanların, çeşitli taş ve nesnelere kendilerine uğur veya şans getirdiğine ve onları koruduğuna yönelik inançlar toplumda yaygın hale gelmiş, “Bakır bir bileziğin romatizmaya iyi geldiği inancı” bu ürünün satışlarında artışa neden olmuştur (Tanyu, 1976; akt. Arslan, 2004). Türbe inancı Türkler arasında en yaygın görülen batıl inançlar arasındadır. Çocuğu olmayan kadınların türbeye bezden bir beşik bırakarak bebek sahibi olabileceklerine inanmaları (Ünal, 2007; akt. Arslan, 2004) ya da dileklerinin kabul olması için tel kesip bunları türbeden ayrıldıktan sonra yanlarında taşımaları (Köse ve Ayten, 2009), Türklerdeki yaygın türbe inançları arasındadır.

Kültürümüzde batıl inanç yaygınlaşarak yaşamın bir parçası hâline gelmiştir. Bu inançların temelinde Türk gelenek ve inanışları bulunmaktadır. Gündelik yaşamda, doğum ve evlenme merasimlerinde batıl inançlar sıklıkla görülmektedir. Örneğin, cinlerin, perilerin veya şeytanların etkisinde kalabileceği inancıyla yeni doğan çocuklar kırk günlük olana kadar ayrı bir özenle bakılmaktadır. Anadolu kültüründe yaygın olarak görülen inanışlardan bir diğeri de katırların genellikle kısır olması sebebi ile katırtırnağının gebeliği önleyici yöntem olarak kullanılmasıdır. Yeni doğan bebeklerin tuzlanması da yine halk arasında yaygın olan bir batıl inançtır. Bu inanç ile bebeğin ilerleyen yıllarda daha güçlü ve yararlı bir insan olacağı düşünülmekte ve hatta bazı toplumlarda bebeğin yastığının altına kaplumbağa konulmaktadır. Kültürümüzdeki en yaygın batıl inanışlardan biri de nazar, diğer adıyla kem göz inanışdır. Yeni doğmuş bebekler çevreye çirkin gösterilmeye çalışılır, bakan insanın dikkatini çekmesi için bebeklerin giysilerine mavi boncuk takılır. Özellikle de mavi gözlü ve sarı saçlı kişilerin gözlerinin kaldığı, nazarlarının değdiğine inanılır. Mavi boncuk kullanılması, boncuğun

koruyucu gücü, büyüünün birbirini çektiği ilkesine dayanmaktadır. Bu inanışa göre mavi gözden gelecek tehlike, mavi boncuk tarafından bertaraf edilmektedir (Köse ve Ayten, 2009; Sinanoğlu, 2012, Gülüş, 2016; akt. Arslan, 2004),

Batıl inançlar her dönemde ve her coğrafyada görülmüş fakat hiçbir zaman ortadan kaldırılamamıştır. İnsanlar alay edilme korkusuyla inançlarını başkalarından gizleme yoluna giderek, inançlarını farklı bahanelerle açığa vurmadan yerine getirmiş ve bunu yaşamlarının önemli bir parçası haline getirmişlerdir (Kyendyebai, 2016). Farklı inanç türlerinin toplumsal yaşamda birçok davranışa yön verdiği gözlemlenmektedir. Dini olarak görülmeyen fakat dinden de ayrı tutulamayan Paranormal inanışlar ve çoğunlukla bilgisizlik veya nedenselliğin yanlış anlaşılmasından, bilinmeyene karşı duyulan endişeden kaynaklanan batıl inanışlar, insanları birçok konuda etkisi altına aldığı gibi Covid-19 salgınında aşı konusunda insanların kararsız kalmasına sebep olan bir inanış şeklide olabilir.

Şekil 1. Paranormal inançlar

Yeni Koronavirüs hastalığı (Covid-19) olarak tanımlanan bulaşıcı özellikteki bu hastalık Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020'de küresel salgın hastalık (pandemi) olarak ilan edilmiştir. Eşzamanlı olarak yine aynı tarihte ülkemizde ilk vaka yaşanmıştır. Vakaların hızla yükselmesi ile birlikte önleyici kısıtlamalar da beraberinde gelmiştir. Uzaktan eğitime geçilmesi, maske ve sosyal mesafe zorunluluğu, sokağa çıkma yasakları bu kısıtlamalar arasındadır.

Yaklaşık iki yıla yakın bir zamandır pandemi şartlarında insanlar hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Uygulanan yasak ve kısıtlamalar sosyal hayatımızın pek çok alanından uzaklaşmamıza sebep oldu. Kısıtlamaların kaldırılması için kalıcı çözümlerin hayata geçirilmesi gerekiyordu ve bu noktada bulaşıcı hastalıklarının önlenmesi için mevcut tedavi yöntemleri yeterli gelmemekteydi. Zira temel hedef iyileşmekten ziyade hastalanmamaktır. Bu sebeple bulaşıcı hastalıklarından korunmada en etkili yöntemin aşılama olduğu belirtilmektedir. Aşıların, her yıl milyonlarca insanın hayatının kurtarılmasına, hastalıkların ve sakatlıkların önlenmesine önemli katkılar sunduğu belirtilse de aşı olmak istemeyenler, aşılamadaki gecikmelere, aşı retlerine yol açma ve aşıyla önlenabilir hastalık salgınlarının toplum sağlığı sonuçlarını tehlikeye sokma durumu nedeni ile artan bir kaygı odağı hâline gelmiştir. Araştırmalar, aşı tereddütlerine ilişkin nedenlerin dünya genelinde yıllar içinde değiştiğini göstermiştir.

Bilim insanları elde edilen tecrübelerden yola çıkarak tarihte yaşanan diğer pandemilerde olduğu gibi bilimin bizi bu ortamdan çıkaracağını biliyorlardı. Daha önceki bulaşıcı hastalıklara bağlı salgınlarda olduğu gibi bu süreçte de aşı en önemli çözüm yolu olarak görüldü ve pandeminin başlangıcı ile birlikte tüm dünyada aşı çalışmaları hız kazandı. Vaka sayıları ve ölüm oranlarının hızla artması ve geçmiş salgınlardan elde edilen deneyimlerin süreci hızlandırması gibi etmenler birçok aşının “erken” onay almasını sağladı. Aşı onaylarının alınması ile birlikte birçok ülkede aşılama oranlarında artış yaşanmasına rağmen aşı olmayan ve pandemiye çeşitli nedenlerle inanmadığını söyleyen insanların da az sayıda olmadığı görüldü (Azap, 2018).

Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle beraber insanların batıl inançlara inanma oranında azalma görüleceği varsayılmaktaydı. Hâlbuki konuyu araştıran çalışmalara bakıldığında batıl inançların etkisi insanların günlük hayatlarında halen sürdürülmekte ve yaşamlarında önemli yer tutmaya devam etmektedir. Aşının tarihsel süreçteki değişimine baktığımızda günümüze kadar geçen süre içerisinde birçok kez suçlu gösterildiği olmuştur. Suçlamalar incelendiğinde bu suçlamaların büyük oranlarda mitolojik bir alt yapıya sahip olduğu görülmektedir. Biraz daha ‘bilimsel surette’ olan açıklamalar ile yapılan suçlamalar ise tıp alanında bir kanıt bulamamıştır. En çok ortaya atılan aşılarda içerdiği cıvanın otizme yol açtığı iddiası olduğu görülmektedir. Fakat bilimsel hiçbir tetkik bu aslı düşünceyi ispat edememiştir. Aşıya yönelik kesin bir sonuç olmamasına rağmen Amerika yönetimi aşı olma sayılarında azalma olur kaygısı ile 2001 yılında aşılardan cıvayı çıkardığını açıklamıştır (Miller, 2016). Bizim ülkemiz de sağlık bakanlığı yetkilileri 2009 senesinden başlayarak aşılarda içerdiği cıvanın çıkarıldığını duyurmuşlardır (Sağlık Bakanlığı, 2008). Bu açıklamaya rağmen anne ya da babalar aşılarda içerdiği hala cıva bulunduğuna ve bu cıvanın sonraki yıllarda otizme sebep verebileceğine inanmaktadırlar. Yine benzer bir nokta ile alüminyum ve benzeri farklı kimyevi maddelerin insanların bedenlerinde vücutta fazlalaşarak ileriki zamanlarda süregelen sorunlara sebep olacağına inanmaktadırlar. Alüminyumun nörotoksin olduğunu, beyin gelişimi tamamlanmamış yeni doğan bebeklere alüminyum içeren aşılarda yapılmasının nörogelişimsel ve otoimmün hastalıklara yol açabileceğini içeren iddialar vardır (Miller, 2016).

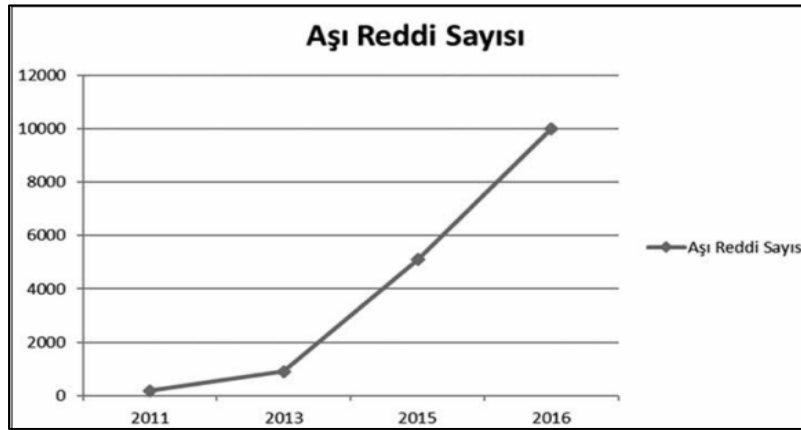
Aşıların yan etkilerinin olması bir diğer kaygı uyandıran durumdur. Venezuela’da aşı reddinde bulunan ebeveynlerle ilgili çalışmada aşılarda yan etkileri ve bir aşının birden fazla yapılmasının gereksiz olduğu fikri ön plana çıkmıştır (Burghouts, Nogal, Uriepero, Hermans, Waard & Verhagen, 2017). Aşıların etkinliğini artırmak ve bozulmasını önlemek için içerisine konan diğer maddelerin basit ağırlardan anafilaksiye kadar birçok yan etkisi olabilir. Ancak aşılarda yan etkileri hastalığın kendisi ile kıyaslandığında çok daha seyrek ve hafif formdadır (Özen ve Doğan, 2012). Ayrıca tıbbi bütün müdahalelerin risk taşıdığını bilmek ve bilimsel olarak sağlık personeli tarafından hastaları bilgilendirmek bu konudaki kaygıları azaltabilir. Yarar-zarar dengesi düşünüldüğünde yapılan çalışmalar aşı ve aşılama lehinedir (Argüt, Yetim ve Gökçay, 2016). Aşıların güvenilirliğini ve etkisini artırmak için yan etkilerini azaltmaya yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulabilir, ancak yararları düşünüldüğünde bu durumun aşı reddine yol açması akıldan ve bilimden uzaktır. Aşı karşıtlığında ebeveynlerin oluşturduğu sosyal medya ve benzeri magazin içerikli yaptığı çalışmalarda gün geçtikçe daha çok ilgi çeker hale geldiği görülmektedir.

Bir diğer konu dini ve felsefi etkin kişilerin veya grupların yönlendirmeleridir. Nijerya’da yapılan bir çalışmada polio eradikasyon programında polio aşısına karşı duyulan kaygıları gidermede dini ve geleneksel liderlerin üzerinde durmak gerektiği vurgulanmıştır (Taylor, Khan, Muhammad, Akpala, Strien, Morry, Feek & Ogden, 2017). Yapılan çalışmalar Afrika, Afganistan, Hindistan’da dini inançların ve dini liderlerin aşı retlerinde etkin olduğunu göstermiştir. Jarrett ve arkadaşlarının (Jarrett, Wilson, O’Leary, Eckersberger, Larson & SAGE

Working Group on Vaccine Hesitancy, 2015) 2015 yılında DSÖ 'Aşı Tereddütleri Çalışma Grubu' analizine göre insanların kendilerini daha bilgili ve farkındalıklarını artmış olarak tanımlaması aşılarla ilgili güven sorularının başını çekmektedir. Aşıya ulaşılabilirliği saymazsak dini ve felsefi etkin kişilerin yönlendirmeleri ise çözülmesi zor karşılıklı diyaloga ihtiyaç duyulan bir problem olarak görülmektedir.

Ülkemizde bu hız ile aşı karşıtlığı devam ederse tahminlere göre ortalama 5 yıl sonra bağışıklık kazanma sayılarındaki oranının %80'lere ineceğini, bunun sonucu olarak yıllardır neredeyse hiç görülmemeyen hastalıkların sayılarında giderek ciddi sayılabilecek düzeyde artışlar oluşacağını, hatta ortadan kaldırılan pek çok hastalığın tekrar görüleceğini düşünülmektedir (Bozkurt, 2018).

Aşı karşıtlığında devlet politikaları etkin gibi gözükse de dini ve felsefi etki kişi ve grupların ve günümüz teknolojisinin kullanımı nedeni ile sosyal medya ve iletişim araçlarının etkisi oldukça önemlidir. Yapılan birçok çalışmada ilaç ve aşı konusunda yine hekimlerin ve sağlık personelinin hasta ile olan iletişiminin, doğru, güvenilir ve etkili aktarımının önemi vurgulanmıştır (Avcı, 2017). Şüphesiz devlet toplum sağlığı açısından gerekli politikaları izleyecektir. Bununla birlikte aşılama ve aşılama ile ilgili olarak da bilimsel çalışmalar yapılmasına, güveni artırmaya yönelik araştırmalar yapılmasına, ülkenin etkili kişileri ile bakanlığın ilgili personelinin diyaloglar kurarak, sosyal medya, teknoloji ve iletişim araçlarını kullanması ve tüm bunları yaparken bilimsel verilerle halkı aydınlatmasına ihtiyaç vardır.

Şekil 2. Türkiye'deki aşı reddi sayısı (Bozkurt, 2018)

Aşı kararsızlığını veya karşıtlığını önlemek için alınan radikal tedbirler ve dünya genelinde uygulanan stratejiler bugüne dek etkin bir başarı sağlayamamıştır. Aşı karşıtı harekete neden olan düşünceleri ele almak için daha yenilikçi stratejiler geliştirmek faydalı bir yaklaşım olacaktır. Burada aşı olmak istemeyen ancak belirli sebepler ile olan ayrıca tamamen karşıt olan hiçbir surette aşı olmayan bireylerin bu davranış şekillerinin altında yatan geleneksel Dini Paranormal İnançları ve Klasik Paranormal İnançlarının bir etkisi var mıdır diyerek bazı soruların cevaplarını aramıştır.

Bu araştırmanın amacı Covid-19 aşısı olmayan ve olan öğrenci ailelerindeki bireylerin Paranormal İnançlarını çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Bu incelemeyi yaparken şu sorulara cevap aranmıştır;

1. Katılımcıların Covid-19 'un sebebine ilişkin yanıtlarının dağılımı nasıldır?
2. Katılımcıların Covid-19 aşısı olma durumuna "Evet" cevabı verenlerin görüşleri nasıldır?

3. Katılımcıların Covid-19 aşısı olma durumuna "Hayır" cevabı verenlerin görüşleri nasıldır?
4. Katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından Geleneksel Paranormal İnanç (GPI) ve Klasik Paranormal İnanç (KPI) durumlarının cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. Katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından GPI ve KPI durumları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
6. Katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından GPI ve KPI durumları aile gelirine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
7. Katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından Geleneksel Paranormal İnanç (GPI) ve Klasik Paranormal İnanç (KPI) durumlarının eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
8. Katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından Geleneksel Paranormal İnanç (GPI) ve Klasik Paranormal İnanç (KPI) durumlarının meslek grubuna göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
9. Katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından Geleneksel Paranormal İnanç (GPI) ve Klasik Paranormal İnanç (KPI) durumlarının aşı olma durumuna göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

Bilim insanlarının son yıllarda biriktirdikleri bilgi ve olağanüstü çalışma hızı ile son yıllarda tıp alanında ve aşı konusunda önemli bir yol alınmıştır. Tüm bu gelişmelerin karşısında özellikle aşının sağlayacağı yarara karşı şiddetle tepki gösteren aşının insanlar için fayda değil zararlı içeriklere sahip olduğunu savunan insanların sayısının arttığını görmekteyiz. İnsan sağlığının devam edebilmesi ve bulaş riski olan hastalıkların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla aşı çalışmalarının yapıldığını anlatan pek çok bilimsel yayın bulunmaktadır. Ancak son yaşadığımız bu büyük Covid-19 salgınında rakamlar dünya genelinde ürkütücü olmasına rağmen aşı olmamak noktasında kararlı insanların bu kararlarını hangi sebeplerle sürdürdüğü de merak konusudur.

Aşılarla ilgili toplumdaki endişeler ve bunlara nelerin sebep olduğu konusunda edinilen bilgiler aşılama stratejilerine yön vermesi açısından önemlidir. Avrupa Birliğinde yayınlanan çalışmalar değerlendirildiğinde aşılama ile ilgili toplumdaki en büyük endişenin aşı güvenliğine dair olduğu ve sıklıkla aşıların risklerinin yararlarına göre ağır bastığına dair bir kanaate yol açtığı saptanmıştır (Yüksel ve Topuzoğlu, 2019). Tüm bu sebeplerle aşı olan ve olmayan bireylerin fikirlerinin alınması ve bu konuda araştırma yapılması önem arz etmektedir.

Yöntem

Araştırma betimsel tarama modelinde bir çalışmadır. Betimsel tarama modeli, hayatın akışı içerisinde gelişen durumları objektifleştirerek, incelenabilir şekle çevirebilen, bir yarıda bulunabilen ve bu sonuçları sayılarla aktarabilen araştırma türü nicel olarak adlandırılmaktadır (Girgin, 2020).

Evren ve Örneklem

Araştırma, Adana ilinde Çukurova ilçesinde 2021-2022 eğitim öğretim yılında eğitim gören özel yetenekli proje grubu öğrencilerinin 18 yaş ve üzeri 269 aile yakınına uygulanmıştır. Bu kapsamda 82 aşı olmayan 187 aşı olan kişiye ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan 269 bireyin cinsiyete göre dağılımına baktığımız zaman katılımcıların 120 (%44.6) tanesinin kadın, 149 (%55.4) tanesinin erkek olduğu görülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	F	%
Kadın	120	44.6
Erkek	149	55.4
Toplam	269	100.0

Araştırmaya katılan 269 bireyin yaş dağılımına baktığımız zaman 18-24 yaş arasında 20 kişi (%7.4), 25-29 yaş arasında 24 kişi (%8.9), 30-34 yaş arasında 25 kişi (%9.3), 35-39 yaş arasında 42 kişi (%15.6), 40-45 yaş arasında 35 kişi (%13.0), 45-49 yaş arasında 24 kişi (%8.9), 50-54 yaş arasında 33 kişi (%12.3), 55-59 yaş arasında 53 kişi (%19.7), 60-65 yaş arasında olmak üzere 11 kişi (%4.1), 65 ve üstü yaşta 2 kişi (%0.2) olduğu görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2. Araştırmaya katılan bireylerin yaş dağılımı

Yaş aralığı	F	%
18 - 24 yaş	20	7.4
25 - 29 yaş	24	8.9
30 – 34 yaş	25	9.3
35 - 39 yaş	42	15.6
40 - 45 yaş	35	13.0
45 - 49 yaş	24	8.9
50 - 54 yaş	33	12.3
55 - 59 yaş	53	19.7
60 - 64 yaş	11	4.1
65 yaş ve üzeri	2	.7
Toplam	269	100.0

Araştırmaya katılan 269 bireyin aylık toplam gelir dağılımı ise 3.000TL ve aşağısında 13 kişi (%4.8), 3.001-5.000 TL arası 28 kişi (%10.4), 5.001-7.000 TL arası 60 kişi (%22.3), 7.501-10.000 TL arası 67 kişi (%24.9) 10.000-15.000TL arası 50 kişi (%18.6), 15.000-20.000TL arası 20 kişi (%7.4), 20.000TL ve üzeri 28 kişi (%10.4), geliri olmayan 3 kişi (%1.1) olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3. Araştırmaya katılanların aylık toplam gelire göre dağılımı

Aylık Toplam Gelir	F	%
3.000 TL ve aşağısı	13	4.8
3.001 - 5.000 TL arası	28	10.4
5.001 - 7.500 TL arası	60	22.3
7.501 - 10.000 TL arası	67	24.9
10.000 - 15.000 TL arası	50	18.6
15.000 - 20.000 TL arası	20	7.4
20.000 TL ve üzeri	28	10.4
Geliri yok	3	1.1
Toplam	269	100.0

Araştırmaya katılan 269 bireyin eğitim durumlarına göre dağılımı ise ilkökul düzeyinde 6 kişi (%2.2), ortaokul düzeyinde 8 kişi (%3.0), lise düzeyinde 28 kişi (%10.4), üniversite düzeyinde 190 kişi (%70.6), lisans üstü düzeyde 37 kişi (%13.8) olduğu görülmüştür (Tablo 4).

Tablo 4. Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre dağılımı

Eğitim Durumu	F	%
İlkokul	6	2.2
Ortaokul	8	3.0
Lise	28	10.4
Üniversite	190	70.6
Lisans Üstü	37	13.8
Toplam	269	100.0

Araştırmaya katılan 269 bireyin meslek gruplarına göre dağılımı ise öğrenci 21 kişi (%7.8), kamu çalışanı 124 kişi (%46.1), özel sektör 57 kişi (%21.2), ev hanımı 18 kişi (%6.7), işçi 3 kişi (%1.1), esnaf 9 kişi (%3.3 kişi), emekli 32 kişi (%11.9), çalışmayan 5 kişi (%1.9) olduğu görülmüştür (Tablo 5).

Tablo 5. Araştırmaya katılanların meslek grubuna göre dağılımı

Meslek Grubu	F	%
Öğrenci	21	7.8
Kamu Çalışanı	124	46.1
Özel Sektör	57	21.2
Ev Hanımı	18	6.7
İşçi	3	1.1
Esnaf	9	3.3
Emekli	32	11.9
Çalışmıyor	5	1.9
Toplam	269	100.0

Araştırmaya katılan 269 bireyin Covid-19 aşısı olma/olmama durumlarına göre dağılımı aşı olan 187 kişi (%69,5), aşı olmayan 82 kişi (%30,5) olduğu görülmüştür (Tablo 6).

Tablo 6. Araştırmaya katılanların Covid 19 aşısı olma/olmama durumlarına göre dağılımı

Covid-19 aşısı oldunuz mu?	F	%
Evet	187	69.5
Hayır	82	30.5
Toplam	269	100.0

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri bilgi formu, Paranormal İnanç Ölçeği ile elde edilmiştir. Bilgi toplama formu katılımcılar hakkında bilgiler elde etmek için kullanılmıştır. Cinsiyet, yaş, aile gelir düzeyi,

eğitim düzeyi, meslek grubu, Covid-19 aşısı olma durumu, Covid-19 sebebi, aşı olma ve olmama durumlarını belirlemeye yönelik 9 soru bulunmaktadır.

Paranormal İnanç Ölçeği : Ölçek Geleneksel Paranormal İnançlar ile Klasik Paranormal İnançlar arasındaki ilişkiyi göstermek için Arslan tarafından 2010 yılında hazırlanmıştır. Gerekli izinler alınarak kullanılmıştır. Ankette 5'li likert (1=kesinlikle katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=yarı yarıya katılıyorum, 4=katılıyorum, 5=tamamen katılıyorum) kullanılmıştır. Ölçeğin kendi içinde Geleneksel Paranormal inanç ile Klasik Paranormal İnanç boyutları arasında yüksek düzeyde anlamlı, pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<.001$; $r= .354$). Bu sonuca göre, Geleneksel Paranormal İnançlarla Klasik Paranormal İnanç arasında bir ilişki vardır. Bu iki Paranormal boyut, birbiri ile ilişkilidir. (Arslan,2010)

Paranormal İnanç Ölçeğinin güvenilirliği için, çok yaygın olarak kullanılan “Cronbach Alpha” iç tutarlık testi uygulanmış ve toplam ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $\alpha= .85$ bulunmuştur. Alt ölçeklerin güvenilirlik katsayılarına bakıldığında, Geleneksel dini Paranormal inançlar $\alpha= .89$, Klasik Paranormal inanç ölçeği ise $\alpha=.78$ 'dir. Yapılan analizler, Paranormal İnanç Ölçeğinin güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir (Arslan, 2010).

Bu araştırma için hesaplanan Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $\alpha=.92$ bulunmuştur. Alt ölçeklerin güvenilirlik katsayılarına bakıldığında, Geleneksel dini Paranormal inançlar $\alpha= .91$, Klasik Paranormal inanç ölçeği ise $\alpha=.90$ 'dir.

Araştırmanın problemlerine yanıt bulmak amacı ile 2021-2022 eğitim öğretim yılında kasım ayının 1.2.3. haftalarında Google form linki üzerinden interaktif olarak uygulanmıştır. Sonuç olarak araştırma 269 öğrenci yakını ile gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen bulguların analizleri için SPSS 28.0 programı kullanılmıştır. Analiz yapılırken frekans testi, t-testi, Anova testi uygulanmıştır. Anlamlı çıkan bulgularda etki düzeyleri hesaplamak için Cohen d ve eta kare testi uygulanmıştır.

Bulgular

Bu çalışmada yanıt aranan sorular ışığında elde edilen bulgular, araştırma soruları doğrultusunda sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

Birinci Araştırma Sorusundan Elde Edilen Bulgular

Bu çalışmada birinci alt amaç sorusu “katılımcıların Covid -19 ‘un sebebine ilişkin yanıtlarının dağılımı nasıldır?” Bu soruyu yanıtlamak için elde edilen bulgular Tablo 7’de sunulmaktadır.

Tablo 7. Katılımcıların Covid -19 ‘un sebebine ilişkin yanıtlarının frekans dağılımı

Covid 19 Sebebi	f	%
Çin devleti Koronavirüs’ü dünyaya bilerek yaymıştır.	20	7.4
Koronavirüs salgını. aşı ile çip takarak insanları takip etmek için çıkarılmıştır.	5	1.9
Salgının arkasında Bill Gates’in olduğunu düşünüyorum	6	2.2
Koronavirüsün laboratuvarında üretildiğini düşünüyorum.	118	43.9
Dünya üzerinde oynanan birtakım oyunları fark etmeyelim diye çıkardılar.	15	5.6
Çevre kirliliğinin ve kimyasal atıkların artması	8	3.0
Normal bir grip virüsü hayvanlarla mutasyona uğrayıp doğal yollardan oluşmuştur.	97	36.1
Toplam	269	100.0

Araştırmaya katılan 269 bireyin Covid-19 salgınının sebebine verdiği cevaplara göre dağılımı Çin devleti Koronavirüsün dünyaya bilerek yaymıştır diyenlerin 20 kişi (%7.4), Koronavirüs salgını, aşı ile çip takarak insanları takip etmek için çıkarılmıştır diyenlerin 5 kişi (%1.9), Salgının arkasında Bill Gates'in olduğunu düşünüyorum diyenlerin 6 kişi (%2.2), Koronavirüsün laboratuvarında üretildiğini düşünüyorum diyenlerin 118 kişi (%43.9), Dünya üzerinde oynanan birtakım oyunları fark etmeyelim diye çıkardılar diyenlerin 15 kişi (%5.6), Çevre kirliliğinin ve kimyasal atıkların artması diyenlerin 8 kişi (%3.0), Normal bir grip virüsü hayvanlarla mutasyona uğrayıp doğal yollardan oluşmuştur diyenlerin 97 kişi (%36.1) olduğu görülmüştür.

İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu araştırmada ikinci alt amaç sorusu "katılımcıların Covid-19 aşısı olma durumuna "Evet" cevabı verenlerin görüşleri nasıldır?" Bu soruyu yanıtlamak için elde edilen bulgular Tablo 8'de sunulmaktadır.

Tablo 8. Katılımcıların Covid -19 Aşısı Olma Durumuna "Evet" Cevabı Verenlerin Görüşlerine İlişkin Frekans Dağılımı

Aşı Olma Sebebi	f	%
Aşının hayat kurtarıcı olduğunu düşündüğüm için	93	34.6
Çalıştığım kurumda zorunlu tutulduğu için	10	3.7
Çocuklarımızı ve yaşlılarımızı korumak için	16	5.9
Seyahat edebilmek için	3	1.1
Bağışıklık kazanmak için	65	24.2
Toplam	187	69.5

Araştırmaya katılan 269 bireyden aşı oldunuz mu sorusuna EVET cevabı verenlerin aşı olma sebebini açıklama şekillerine göre dağılımı Aşının hayat kurtarıcı olduğunu düşündüğüm için diyen 93 kişi (%34.6), Çalıştığım kurumda zorunlu tutulduğu için diyenlerin 10 kişi (%3.7), Çocuklarımızı ve yaşlılarımızı korumak için diyenlerin 16 kişi (%5.9), Seyahat edebilmek için diyenlerin 3 kişi (%1.1), Bağışıklık kazanmak için diyenlerin 65 kişi (%24.2) olduğu görülmüştür.

Üçüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu araştırmada üçüncü alt amaç sorusu "katılımcıların Covid -19 aşısı olma durumuna "Hayır" cevabı verenlerin görüşleri nasıldır?" Bu soruyu yanıtlamak için elde edilen bulgular Tablo 9'da sunulmaktadır.

Tablo 9. Katılımcıların Covid -19 Aşısı Olma Durumuna "Hayır" Cevabı Verenlerin Görüşlerine İlişkin Frekans Dağılımı

Aşı Olmama Nedenleri	f	%
Koronavirüs salgınının arkasında ilaç satmak isteyen şirketler vardır.	11	4.1
Koronavirüs aşılılarıyla insan vücuduna çip enjekte edilecektir.	3	1.1
Koronavirüs aşılıları insanın DNA'sını değiştirecek.	12	4.5
Aşıların etkinliğini ve güvenilirliğini kanıtlayan çalışmalar yoktur.	37	13.8
Bazı 'dini. felsefi etkinlik kazanmış kişiler' ve bazı 'doktorlar' aşıların zararlı olduğunu anlatmakta.	4	1.5

Alerjik reaksiyonlardan çekiniyorum.	5	1.9
Doğal bağışıklık kazanmak istiyorum.	7	2.6
Kronik rahatsızlıklarım olduğu için	3	1.1
Toplam	82	30.5

Araştırmaya katılan 269 bireyden aşı oldunuz mu sorusuna HAYIR cevabını verenlerin aşı olmak istememe nedenlerini açıklama şekillerine göre dağılımı “Koronavirüs salgınının arkasında ilaç satmak isteyen şirketler vardır.” diyenlerin 11 kişi (%4.1), “Koronavirüs aşılıyla insan vücuduna çip enjekte edilecektir.” diyenlerin 3 kişi (%1.1), “Koronavirüs aşılı insanın DNA’sını değiştirecek.” diyenlerin 12 kişi (%4.5), “Aşıların etkinliğini ve güvenilirliğini kanıtlayan çalışmalar yoktur.” diyenlerin 37 kişi (%13.8), “Bazı ‘dini, felsefi etkinlik kazanmış kişiler’ ve bazı ‘doktorlar’ aşıların zararlı olduğunu anlatmakta.” diyenlerin 4 kişi (%1.5), “Alerjik reaksiyonlardan çekiniyorum.” diyenlerin 5 kişi (%1.9), “Doğal bağışıklık kazanmak istiyorum.” diyenlerin 7 kişi (%2.6), “Kronik rahatsızlıklarım olduğu için.” diyenlerin 3 kişi (%1.1) olduğu görülmüştür.

Dördüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu araştırmada dördüncü alt amaç sorusu “Katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından Geleneksel Paranormal İnanç (GPI) ve Klasik Paranormal İnanç (KPI) durumlarının cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık var mıdır?” Bu soruyu yanıtlamak için elde edilen bulgular Tablo 10’da sunulmaktadır.

Tablo 10. Katılımcıların Geleneksel Paranormal Dini İnançları ve Klasik Paranormal İnançları ile Cinsiyetlerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Tablosu

Değişken	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	T	sd	p
GPI	Kadın	120	2.3750	1.08	2.403	267	.001
	Erkek	149	2.0940	.83	2.336	219.	
KPI	Kadın	120	3.1917	.70	4.280	267	.647
	Erkek	149	2.8188	.71	4.290	257	

Geleneksel Paranormal inanç (GPI) ile Klasik Paranormal İnanç (KPI) ortalamalarına bakıldığında cinsiyetlere göre GPI değerlerinde her iki grup arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık görülmüştür. ($t=2.40$, $p<0.05$). Kadınların ortalama puanı ($\bar{x} = 2.37$), erkeklerin puanından ($\bar{x} = 2.09$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Kadınların ortalama puanının etki düzeyi hesaplandığında (Cohen $d = 0.005$) düşük düzeyde etkili olduğu belirlenmiştir (Cohen, 1988). Klasik Paranormal İnanç (KPI) ortalamalarına bakıldığında cinsiyetlere göre KPI değerlerinde her iki grup arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$).

Beşinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu araştırmada beşinci alt amaç sorusu “katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından GPI ve KPI durumları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” Bu soruyu yanıtlamak için elde edilen bulgular Tablo 11 ve Tablo 12’de sunulmaktadır.

Tablo 11. Anlamli Olan Geleneksel Paranormal İnançların Betimsel Analizi

GPI	Yaş Aralığı	N	\bar{x}	Ss
	18-24 yaş	20	2.40	.882
	25-29 yaş	24	2.25	.896
	30-34 yaş	25	1.92	.953
	35-39 yaş	42	2.00	.855
	40-45 yaş	35	1.85	.974
	46-49 yaş	24	2.29	.999
	50-54 yaş	33	2.39	1.058
	55-59 yaş	53	2.45	.889
	60-64 yaş	11	2.72	1.103
	65 yaş ve üzeri	2	2.00	1.414
	Toplam	269	2.21	.962

Tablo 12. Katılımcıların Geleneksel Paranormal İnançları ve Klasik Paranormal İnançları ile Yaş Düzeylerine İlişkin Anova Testi Tablosu

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
GPI	Gruplar Arası	16.483	10	1.831	2.048	.035	0.066
	Grup İçi	231.577	259	.894			
	Toplam	248.059	269				
KPI	Gruplar Arası	4.113	10	.457	.846	.574	
	Grup İçi	139.828	259	.540			
	Toplam	143.941	269	1.831			

Tablo 12'ye göre Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin yaş düzeyleri ile Paranormal Batıl İnançların alt boyutlarından Geleneksel Paranormal İnanç arasında istatistiksel olarak düşük düzeyde ($\eta^2=0.066$) anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<.05$, $F=2.048$). Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; tüm yaş grupları ile 60-64 yaş grubu arasında 60-64 yaş grubu lehine istatistiksel olarak ($p<.05$) düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum, 60 – 64 yaş grubundaki kişilerin ortalama puanı ($\bar{x}= 2.72$) en yüksek olduğu, 40-45 yaş aralığında en düşük puan ortalamasına ($\bar{x}= 1.85$) sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 11). Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin yaş düzeyleri ile Paranormal Batıl İnançların alt boyutlarından Klasik Paranormal İnanç düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$).

Altıncı Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu araştırmada altıncı alt amaç sorusu "katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından GPI ve KPI durumları aile gelirine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?". Bu soruyu yanıtlamak için elde edilen bulgular Tablo 13 ve Tablo 14'te sunulmaktadır.

Tablo 13. Anlamli olan Geleneksel Paranormal İnançların Gelir Durumuna Göre Betimsel Analizi

GPI	N	\bar{x}	ss
3.000 TL ve aşağısı	13	1.5385	.66023
3.001 - 5.000 TL arası	28	2.0714	.76636
5.001 - 7.500 TL arası	60	2.1333	.99943
7.501 - 10.000 TL arası	67	2.2687	1.00878
10.000 - 15.000 TL arası	50	2.1800	.94091
15.000 - 20.000 TL arası	20	2.1500	.98809
20.000 TL ve üzeri	28	2.8571	.84828
Geliri yok	3	2.3333	.57735
Toplam	269	2.2193	.96208

Tablo 14. Katılımcıların Aylık Toplam Gelir Düzeylerine Göre Geleneksel Paranormal İnançları ve Klasik Paranormal İnançları ile İlgili Anova Testi Bulguları

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
GPI	Gruplar Arası	18.849	8	2.693	3.066	.004	0.76
	Grup İçi	229.211	261	.878			
	Toplam	248.059	269				
KPI	Gruplar Arası	3.398	8	.485	.901	.506	
	Grup İçi	140.543	261	.538			
	Toplam	143.941	269				

Tablo 14'e göre Covid 19 aşısı olan ve olmayan bireylerin gelir düzeyleri ile Paranormal Batıl İnançların alt boyutlarından Geleneksel Paranormal İnanç arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde ($\eta^2=0.76$) anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<.05$ $F=3.066$). Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; tüm gelir grupları ile 20.000 TL ve üzeri gelir grubu arasında 20.000 TL ve üzeri gelir grubu lehine istatistiksel olarak ($p<.05$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum, 20.000 TL ve üzeri gelir grubundaki kişilerin ortalama puanının ($\bar{x}=2.8571$) en yüksek olduğu, 3.000 TL ve aşağısı grubunda en düşük puan ortalamasına ($\bar{x}=1.5385$) sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer alt boyutlar arasındaki farklılık görülmemiştir ($p>0.05$) (Tablo 13). Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin gelir düzeyleri ile Paranormal Batıl İnançların alt boyutlarından Klasik Paranormal İnanç düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$).

Yedinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu araştırmada yedinci alt amaç sorusu "Katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından GPI ve KPI durumları eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" Bu soruyu yanıtlamak için elde edilen bulgular Tablo 15 ve Tablo 16'da sunulmaktadır.

Tablo 15. Anlamli olan Geleneksel Paranormal İnançların Eğitim Düzeyine Göre Betimsel Analizi

GPI	N	\bar{x}	ss
İlkokul	6	1.5000	.83666
Ortaokul	8	1.5000	.75593
Lise	28	1.9286	.81325
Üniversite	190	2.2632	.96730
Lisans Üstü	37	2.4865	.96095
Toplam	269	2.2193	.96208

Tablo 16. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Geleneksel Paranormal İnançları ve Klasik Paranormal İnançları ile İlgili Anova Testi Bulguları

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
GPI	Gruplar Arası	12.617	5	3.154	3.537	.008	0.51
	Grup İçi	235.442	264	.892			
	Toplam	248.059	269				
KPI	Gruplar Arası	2.191	5	.548	1.020	.397	
	Grup İçi	141.749	264	.537	3.537		
	Toplam	143.941	269				

Tablo 16'ya göre Covid 19 aşısı olan ve olmayan bireylerin eğitim düzeyleri ile Paranormal Batıl İnançların alt boyutlarından Geleneksel Paranormal İnanç arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde ($\eta^2=0.51$) anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<.05$, $F=3.537$). Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; tüm eğitim düzeyleri ile Lisans Üstü eğitim görmüş kişiler arasında Lisans Üstü eğitim grubu lehine istatistiksel olarak ($p<.05$) düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum, Lisans Üstü eğitim görmüş kişiler arasında ortalama puanının ($\bar{x}=2.4865$) en yüksek olduğu, ilkökul ve ortaokul düzeyinde eğitim görmüş kişilerinde en düşük puan ortalamasına ($\bar{x}=1.5000$) sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer alt boyutlar arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$) (Tablo 15). Tablo 16'ya göre Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin eğitim düzeyleri ile Paranormal Batıl İnançların alt boyutlarından Klasik Paranormal İnanç düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$).

Sekizinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu araştırmada sekizinci alt amaç sorusu “ Katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından GPI ve KPI durumları meslek grubuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” Bu soruyu yanıtlamak için elde edilen bulgular Tablo 17 ve Tablo 18'de sunulmaktadır.

Tablo 17. Katılımcıların Meslek Gruplarına Göre Geleneksel Paranormal İnançları ve Klasik Paranormal İnançları ile İlgili Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

GPI	N	\bar{x}	ss
Öğrenci	21	2.4762	.92839
Kamu Çalışanı	124	2.1935	.94290
Özel Sektör	57	2.5263	.98389
Ev Hanımı	18	1.6111	.77754
İşçi	3	1.3333	.57735
Esnaf	9	1.6667	.86603
Emekli	32	2.2500	.95038
Çalışmıyor	5	1.8000	.83666
Toplam	269	2.2193	.96208

Tablo 18'e göre Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin meslek grupları ile Paranormal Batıl İnançların alt boyutlarından Geleneksel Paranormal İnanç arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde ($\eta^2=0.79$) anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<.05$, $F=3.183$). Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; tüm meslek grupları ile Özel Sektör 'de çalışan kişiler arasında Özel Sektör 'de çalışan kişiler grubu lehine istatistiksel olarak ($p<.05$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum, özel sektör meslek grubundaki kişilerin ortalama puanının ($\bar{x}=2.5263$) en yüksek olduğu, işçi meslek grubundaki kişilerin ise en düşük puan ortalamasına ($\bar{x}=1.3333$) sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer alt boyutlar arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$) (Tablo 17). Tablo 18'e göre Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin meslek grupları ile Paranormal Batıl İnançların alt boyutlarından Klasik Paranormal İnanç düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$).

Tablo 18. Katılımcıların Geleneksel Paranormal İnançları ve Klasik Paranormal İnançları ile Meslek Gruplarına İlişkin Anova Testi Tablosu

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
GPI	Gruplar Arası	19.512	8	2.787	3.183	.003	0.79
	Grup İçi	228.548	261	.876			
	Toplam	248.059	269				
KPI	Gruplar Arası	3.158	8	.451	.836	.558	
	Grup İçi	140.782	261	.539			
	Toplam	143.941	269				

Dokuzuncu Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu araştırmada dokuzuncu alt amaç sorusu "Katılımcıların Paranormallik alt boyutlarından GPI ve KPI durumları aşı olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" Bu soruyu yanıtlamak için elde edilen bulgular Tablo 19 ve Tablo 20'de sunulmaktadır.

Tablo 20'ye göre Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin ile Paranormal Batıl İnançların alt boyutlarından Klasik Paranormal İnanç düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<0.05$). Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin Covid-19 salgını

sebebine ilişkin yorumları ile Paranormal Batıl İnançların alt boyutlarından Geleneksel Paranormal İnanç ve Klasik Paranormal İnanç düzeylerine bakıldığında istatistiksel olarak yüksek düzeyde (GPİ $\eta^2=0.125$, KPİ $\eta^2 =0.65$) anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<.05$, GPİ $F=6.265$ KPİ $F= 3.053$). Yapılan Post hoc test sonuçlarına göre; Geleneksel Paranormal İnanç ve Klasik Paranormal İnanç ile ilgili tüm yorumlar karşılaştırıldığında çevre kirliliğinin ve kimyasal atıkların artmasını savunan kişilerin grubu lehine istatistiksel olarak ($p<.05$) düzeyinde her ikisinde de anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum, çevre kirliliğinin ve kimyasal atıkların artmasını savunan kişilerin ortalama puanının (GPİ $\bar{x}=2.6250$, KPİ $\bar{x}= 3.2500$) en yüksek olduğu, GPİ değişkeninde “Koronavirüs salgını, aşı ile çip takarak insanları takip etmek için çıkarılmıştır” cevabını veren kişilerin, KPİ değişkeninde ise “Dünya üzerinde oynanan birtakım oyunları fark etmeyelim diye çıkardılar” cevabının en düşük puan ortalamasına (GPİ $\bar{x}=1.2000$, KPİ $\bar{x}= 2.4667$) sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 19). Diğer alt boyutlar arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$).

Tablo 19. Katılımcıların Geleneksel Paranormal İnançları ve Klasik Paranormal İnançları ile Covid 19 Salgının Sebebine İlişkin Anova Testi Tablosu

GPİ	N	\bar{x}	Ss
Çin Devleti Korona virüsü dünyaya bilerek yaymıştır.	20	1.60	.753
Koronavirüs salgını, aşı ile çip takarak insanları takip etmek için çıkarılmıştır.	5	1.20	.447
Salgının arkasında Bill Gates'in olduğunu düşünüyorum.	6	1.66	.816
Koronavirüsün laboratuvarında üretildiğini düşünüyorum.	118	2.15	.957
Dünya üzerinde oynanan birtakım oyunları fark etmeyelim diye çıkardılar.	15	1.73	.593
Çevre kirliliğinin ve kimyasal atıkların artması.	8	2.62	1.187
Normal bir grip virüsü hayvanlarla mutasyona uğrayıp doğal yollardan oluşmuştur.	97	2.55	.912
Toplam	269	2.21	.962

Tablo 20. Katılımcıların Geleneksel Paranormal İnançları ve Klasik Paranormal İnançları ile Covid-19 Salgını Sebebine İlişkin Anova Testi Tablosu

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
GPİ	Gruplar Arası	31.125	7	5.188	6.265	< .001	.125
	Grup İçi	216.934	262	.828			
	Toplam	248.059	269				
KPİ	Gruplar Arası	9.405	7	1.568	3.053	.007	0.65
	Grup İçi	134.535	262	.513			
	Toplam	143.941	269				

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada bireylerin Covid-19 aşısına karşı tutumlarının, paranormal ve batıl inanç düzeyleri bakımından sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Bu amaç çerçevesinde yapılan analizler sonucunda genel olarak, kişilerin paranormal ve batıl inanç düzeylerinin

sosyo-demografik değişkenler açısından farklılıklar gösterdiği ve paranormal ve batıl inançlarının Covid-19 aşısına karşı tutumları açısından farklılıklar olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmada analiz sonuçları şöyledir:

1. Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin cinsiyet değişkenleri ile Geleneksel Paranormal İnanç (GPI) ilişkisi incelendiğinde her iki grup arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık görülmüştür. Klasik Paranormal İnanç (KPI) ortalamalarına bakıldığında cinsiyetlere göre KPI değerlerinde her iki grup arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu konuda yapılan araştırmalar, Batıl İnanç eğilimi ile cinsiyet farklılıkları arasında muhtemel bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Arslan'ın (2004) Kişilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi isimli çalışmasında, kadınların erkeklere göre batıl inançlarına daha eğilimli oldukları sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Sica, Novara ve Sanavio'nun (2002), yüksek batıl inanç eğiliminde olanların daha fazla kaygıya sahip olduğu bulgusuna eriştikleri araştırmalarında, yüksek batıl inanç tutumlarına sahip olanlar arasında kadınların oranının en yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Covid-19 pandemisinin ve aşılarının batıl ve paranormal inançlar açısından kadınlarda erkeklere göre daha yüksek olduğu yorumuyla kadınların erkeklere göre kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

2. Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin yaş düzeyleri ile Paranormal Batıl İnançların ilişkisi incelendiğinde yalnızca GPI boyutunda anlamlı ve düşük düzeyde farklılıklar bulunmuştur. Post hoc testi anlamlı farklılığın kaynağını 60-64 yaş grubu olarak tespit etmiştir. Bu durum, 60-64 yaş grubundaki kişilerin diğer yaş gruplarına göre daha fazla geleneksel dini inançlarına bağlı oldukları ve hayatlarında bu bağlarının karar alma süreçlerinde daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer alt boyutlar arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Kişilerin Paranormal ve Batıl inanç düzeyleri ile ilişkisinin incelendiği diğer bir değişken de kişilerin yaş durumudur. Bulgulara bakıldığında, kişilerin batıl inanç kaygı durumu ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kişilerin batıl inanç kaygı düzeyleri yaş durumlarına göre farklılık göstermemektedir. Batıl inançlar her yaş kesiminde varlığını sürdürmektedir. Nitekim Arslan'ın (2004) aktardığına göre Kıray (2000), Karaca (2001) ve Pellzer (2003) de batıl inançlara eğilimli olma ile kişilerin yaş dununu arasında bir ilişki olmadığı sonucuna varmışlardır.

3. Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin gelir düzeyleri ile Paranormal Batıl İnançların ilişkisi incelendiğinde yalnızca GPI boyutunda yüksek düzeyde anlamlı farklılık bulunmuştur. Post hoc testi farkın kaynağını 20.000 TL ve üzeri olarak tespit etmiştir. Bu durum, 20.000 TL ve üzeri gelir grubundaki kişilerin diğer yaş gruplarına göre daha fazla geleneksel dini inançlarına bağlı oldukları ve hayatlarında bu bağlarının karar alma süreçlerinde daha etkili olduğunu göstermiştir.

Kişilerin Paranormal ve Batıl inanç düzeylerinin incelendiği bir diğer değişken de sosyoekonomik düzeydir. Toplumda alt tabakaya mensup kişilerde batıl inanç kaygı düzeyleri, diğer tabakaya mensup kişilere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, alt sosyoekonomik düzeyden gelen kişilerin modern hayatın (bilgi edinme, teknolojiye haberdar olma gibi) nimetlerinden yeterince faydalanamamaları, kendilerini bireysel ve sosyal açılarından yeterince yetiştirememeleri bu sebeple de duydukları her inancı kolayca kabul etmeleri ile açıklanabilir. Kendilerini yeterince donanımlı yetiştirememeleri, çevrelerinden duydukları yaygın inanışları kolayca benimseyebilmelerine, çevrelerinin telkinine kolayca gelebilmelerine yol açmış olabilir (Arslan, 2004). Bu açıklamadan yola çıkarak araştırmalar bizim ulaştığımız sonuçla uyumlu olmamakla birlikte sosyo- ekonomik düzey yükseldikçe aşuya karşı olan güven sorunu Paranormal inançlar yönünden insanları etkilemektedir.

Günümüz toplumunun en temel niteliklerinden biri olan bilginin hızlı dağıtımı ebeveynlerin aşılara, aşı sağlayıcılarına ve sağlık sistemine olan güvenini zedeleyebilecek çok sayıda tutarsız bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Güven konusu, literatürde aşı-güven boşluğu olarak tanımlanmıştır. Bu noktada insanların bir bireye ya da kuruma olan güveni bireylerin tutumlarını doğrudan etkilemektedir. Nitekim ilaç endüstrisi, hükümet ya da sağlık hizmeti sağlayıcısı gibi bilgi kaynaklarının güvenilirliği, buralardan elde edilen bilgilerin güvenilirliğini etkilemektedir. Örneğin, bazı araştırmalarda kişilerin ilaç şirketlerine şüpheyle bakarak aşıları güvenlik veya gerçek ihtiyaç pahasına kâr sağlamak için tasarlanmış bir ürün olarak gördükleri tespit edilmiştir. Buna ek olarak bu grupta yer alan kişilerin bazılarının “doğal” ürünleri ve alternatif tıbbî benimsediği, bu nedenle bağışıklık sistemini güçlendirmenin “doğal olmayan” bir yolu olarak kabul edilebilecek aşılarda da dahil olmak üzere birçok tıbbî müdahaleye güvenmediği²⁶ ifade edilmiştir. Dolayısıyla aşı karşıtı tutumlar modern tıp uygulamalarına karşı bir tavır olmakla birlikte küresel şirketlerin aşı üzerinden elde ettikleri ticari çıkarlara karşı bir başkaldırma niteliği de taşımaktadır (Yiğit, Oktay, Özdemir ve Moustafa Paşa, 2020).

Yüksek sosyoekonomik düzeyde olan annelerde yapılmış bir çalışma bu grup ebeveynlerde giderek artan oranlarda aşı reddini ortaya koymuştur. Bu anneler başkaları tarafından onaylanmama, çevreleriyle çatışma ya da sağlık hizmeti sunucularıyla olumsuz etkileşimler yaşayabilirler ve damgalanabilirler. Annelerin aşılamada konusunda birbirlerini nasıl bilgilendirdiklerini, sosyal beklentilere yönelik birbirlerinin algılarını nasıl etkilediklerini, aşı reddi nedeniyle damgalanmayı nasıl yönettiklerini tanımlamaya çalışan araştırmacılar; söz konusu grup için pozitif görünen bu durumun özellikle hastalıklara karşı sosyal olarak savunmasız dezavantajlı gruplarda, toplum sağlığını olumsuz etkileyeceğini belirtmişlerdir (Yüksel ve Topuzoğlu, 2019).

4. Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin eğitim düzeyleri ile Paranormal Batıl İnançların ilişkisi incelendiğinde yalnızca GPI boyutunda yüksek düzeyde farklılıklar bulunmuştur. Post hoc testi farkın kaynağını Lisans Üstü eğitim görmüş kişiler olarak tespit etmiştir. Bu durum, Lisans Üstü eğitim görmüş kişilerin diğer eğitim düzeylerine göre daha fazla geleneksel dini inançlarına bağlı oldukları ve hayatlarında bu bağlarının karar alma süreçlerinde daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Özgüven'in (2012) batıl inançlar ve yaşam tatmini üzerine yaptığı çalışmada Batıl inançlara olan eğilim ile eğitim değişkeni arasındaki ilişkide eğitim düzeyine göre batıl inançlara olan eğilim değişmemektedir. Köse ve Ayten'in (2009) aktardığı bilgilere göre, zeki ve iyi eğitim almış bireylerin de batıl inançlara yönelebilecekleri konusuna dikkat çekmişler ve konuyla ilgili olarak New Age hareketlerini örnek göstermişlerdir. Bu durumda, Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin eğitim düzeyleri yükseldikçe batıl ve paranormal inanışlarının yüksek olduğu söylenebilir.

Ailelerin/ebeveynlerin sosyo demografik özellikleri kendilerine ya da çocuklarına aşı yaptırmada konusundaki karar sürecini etkilemektedir. Örneğin ailenin çocuk sayısı, ebeveynlerin eğitim ve gelir düzeyleri, ebeveynlerin aşı konusundaki düşünce ve yaklaşımları, ailenin sosyal güvenceye sahip olup olmaması gibi unsurların aşılama oranlarını etkilediği belirtilmektedir (Yüksel ve Topuzoğlu, 2019). Aşı karşıtı tutumlar üzerine yapılan uygulamalı bir çalışmaya göre katılımcıların eşlerinin eğitim durumu da değerlendirilmeye alınmış, buna göre aşı reddi grubundaki ailelerin %59'unda en az bir lisans ve üzeri eğitim durumuna sahip ebeveyn bulunurken kontrol grubunda en az bir ebeveynin lisans ve üzeri eğitim durumuna sahip olduğu aile oranının %37,8 olduğu belirtilmiştir. Hem çalışmaya katılan kişinin eğitim durumu hem de ailesindeki toplam eğitim durumu yönünden aşığı reddeden grubun eğitim düzeyinin diğer gruba göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular

Türkiye’de aşı karşıtı tutumların yüksek eğitim seviyesine sahip kişilerde daha fazla olduğunu göstermektedir (Hasar, Özer ve Bozdemir, 2021).

Konuya dair yapılan bir diğer alan çalışmasında da toplumdaki bazı kesimlerin aşı karşıtlığının nedenleri incelenmiştir. Bu çalışmada eğitim düzeyi yüksek her 10 kadından 3’ünün aşılamanın yararlı olduğunu düşünmediği ve bu oranın düşük eğitimli gruba göre 10 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle aşı olmayı reddeden veya aşıya yönelik tereddüt yaşayanların daha çok sosyoekonomik ve gelir düzeyi yüksek genç kadınlar olduğu belirlenmiştir.

Konuya dair yapılan bir diğer alan çalışmasında da toplumdaki bazı kesimlerin aşı karşıtlığının nedenleri incelenmiştir. Bu çalışmada eğitim düzeyi yüksek her 10 kadından 3’ünün aşılamanın yararlı olduğunu düşünmediği ve bu oranın düşük eğitimli gruba göre 10 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle aşı olmayı reddeden veya aşıya yönelik tereddüt yaşayanların daha çok sosyoekonomik ve gelir düzeyi yüksek genç kadınlar olduğu belirlenmiştir. Söz konusu bulgular, Türkiye açısından düşünüldüğünde, 2010 yılı öncesinde düşük eğitim düzeyinin aşıya ulaşma olanağını azalttığını, bunun da aşı oranını düşürdüğünü; diğer yandan son zamanlarda gelişen aşı karşıtı tutumların ise aşılarla kolay erişimi olan eğitimli bireyler arasında yaygınlaştığını göstermektedir.

Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin meslek grupları ile Paranormal Batıl İnançların ilişkisi incelendiğinde yalnızca GPI boyutunda yüksek düzeyde farklılıklar bulunmuştur. Post hoc testi farkın kaynağını Özel Sektör ‘de çalışan kişiler olarak tespit etmiştir. Bu durum, Özel Sektör ‘de çalışan kişilerin diğer meslek gruplarına göre daha fazla geleneksel dini inançlarına bağlı oldukları ve hayatlarında bu bağlarının karar alma süreçlerinde daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Arslan’ın (2004) kişilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi isimli çalışmasında, insanların meslek grupları ile batıl inanç kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna varılmış ve buna göre memurların, özel sektör ve ev hanımlarına oranla daha düşük batıl inanç kaygı düzeyine sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Tunçel’in (2013) bireylerin demografik değişkenlerinin, batıl inançlara sahip olma düzeyleri üzerindeki etkileri isimli çalışmasına göre özellikle mesleklerinde riskli durumlarla çok fazla karşılaşan bireylerin batıl inanç düzeylerinin, diğer mesleklere sahip insanlara oranla fazla olduğu da söylenebilmektedir.

5. Covid-19 aşısı olmayan bireylerin olmama sebepleri ile Paranormal Batıl İnançların ilişkisi incelendiğinde sonuçlar anlamlı olmamakla beraber Klasik Paranormal (37) ve Geleneksel Paranormal (37) İnançlara sahip 74 kişi aşı olmama sebeplerini aşıların etkinliğini ve güvenilirliğini kanıtlayan çalışmaların eksikliğine bağlamıştır. Toplumun sahip olduğu inanç yapıları ve inandıkları unsurlar yaşamlarını sürdürdükleri toplumun kültürü ve inançları ile doğrudan ilişkilidir. İnançlar toplumların kültürel öğeleridir ve zaman içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bu inançlar çıktıkları dönemle sınırlı kalmamış ve nesilden nesle birer miras olarak aktarılmıştır (Tunçel, 2013). Bu bilgilerden yola çıkarak katılımcıların aşı olmama sebepleri ile paranormal inançlara eğilimleri arasında farklılık olması beklenmektedir. Çağımızın teknoloji çağı olması ve kişilerin ulaşım sağladığı bilgilerin artık sadece yaşadıkları çevre ile kalmaması sahip oldukları bilgi ve inançları da etkilemiştir. Gün geçtikçe popülerlik kazanan birçok paranormal inanç her kesimden insanın hayatına bir şekilde dokunmaktadır. Büyükşehirde yaşayan bir toplum ile kırsal alanda yaşamını sürdüren toplum arasında artık neredeyse fark kalmamıştır. Buradan da teknolojinin getirdiği bilgi kirliliğinin insanların aşı karşıtı görüşlere yönelmelerini sağlayabildiğini göstermektedir (Çoruh Akyol, Üçüncü ve Özceylan, 2021)

6. Covid-19 aşısı olan ve olmayan bireylerin Covid-19 salgınına ilişkin yorumları ile Paranormal Batıl İnançların ilişkisi incelendiğinde iki boyutta da yüksek düzeyde farklılıklar

bulunmuştur. Post hoc testi farkın kaynağını çevre kirliliğinin ve kimyasal atıkların artmasını savunan kişiler olarak tespit etmiştir. Bu durum, çevre kirliliğinin ve kimyasal atıkların artmasını savunan kişilerin diğer düşünceleri savunan kişilere göre daha fazla geleneksel dini inançlarına bağlı oldukları ve hayatlarında bu bağlarının karar alma süreçlerinde daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Toplum düzeyinde, aşı tereddüdünü ele almak için kanıta dayalı iletişim stratejilerine ihtiyaç vardır. Aşılama kabul etmeyen ailelere sağlık hizmeti vermenin reddedilmesi pratiği dünyanın pek çok yerinde başvurulan bir uygulama olmasına rağmen, eleştirilmektedir. Günümüzde hekimler aşılama reddeden ailelere yaklaşım konusunda ikiye bölünmüş durumdadır. Bir kısmı bu ailelere hizmet vermeyi reddederken, bir kısmı da bakım sağlamaya devam etmekte ve anne babaları bağışıklamaların yararlarının risklerden çok daha fazla olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır. Hizmet vermeyi reddedenler ebeveynlerin güven eksikliğinin hasta-hekim ilişkisini zedelediğini; aşılama yapmayan çocukların, hekimlerin diğer hastaları için risk oluşturduğunu söylemektedir (Alexander, Lacy, Myers & Lantos, 2016; Yüksel ve Topuzoğlu, 2019).

Burada hekimlerin ebeveynlerin kararında önemli bir rol oynadığı göz önünde bulundurularak aşılama hakkında doğru bilgi vermelerinin önemini vurgulamak gereklidir. Ebeveynlerin değerler yargılarına uygun yaklaşmak, endişeleri konusunda empati yapmak önemlidir. Ancak kişilerin özgürlüklerine saygı duymak, anne babaların çocukları ile ilgili tutumları ve sağlıklı seçimleri konusunda doğru olanı yapmaktan hekimleri muaf tutmamaktadır. Tüm çocukların sağlığını korumak için yüksek aşılama seviyelerini koruma konusundaki sorumluluk bilinci ve kararlılık sağlık çalışanlarının davranışlarına esas olmalıdır. Aşı reddine karşı koymak için uygulanan müdahale stratejilerinin yetersiz olmasının bir diğer nedeni de temel psikolojik ve sosyolojik ilke ve varsayımlarla çelişmesidir. Bazen yanlış uygulamalar nedeniyle bu tür stratejiler, potansiyel olarak aşı tereddüdünü azaltmaya yönelik ikna edici çabaları baltalama riski taşıyabilirler. Müdahale stratejileri insan psikolojisinin özelliklerinin göz önünde bulundurulmasıyla amacına ulaşabilir. Bilişsel ve sosyal psikolojinin temel anlayışları kullanılmalıdır (Yüksel ve Topuzoğlu, 2019). Sosyal bulaşma modeli olarak tanımlanan bireylerin birbiriyle etkileşimleri hakkında araştırmalar yapılmalı, bireysel yaklaşımın ötesine geçilmeli, sosyal etkileşim ve sosyal ağ etkileri hesaba katılmalıdır. Aşı reddinde devlet politikaları etkin görünse de dini ve felsefi olarak kitleleri etkileyebilen kişi ve grupların; günümüz teknolojisinde sosyal medya ve iletişim araçlarının etkisi de oldukça önemlidir. Devletlerin toplum sağlığı açısından gerekli politikaları uygulamasının yanında; aşılama ve aşılama durumlara ile ilgili toplumu nelerin beklediğini ortaya koyan bilimsel çalışmaların yapılmasına, aşıya duyulan güveni artırmaya yönelik araştırmalara, kamuoyunda etkili kişilerin sağlık bakanlığıyla iletişime geçerek, sosyal medya, teknoloji ve diğer medya iletişim araçlarını kullanması ve mutlaka bilimsel verilerle halkı aydınlatmasına ihtiyaç vardır. Aşı karşıtı gruplar tarafından çeşitli medya organlarında yapılan bilimsellikten uzak yayınların kontrol altına alınması gerekmektedir. Sosyal medya gibi elektronik müdahaleler, son zamanlarda etkili iletişim yöntemleri olarak ortaya çıkmıştır ve gelecek yıllarda daha önemli hale gelecektir. Aşı reddi oranları toplum sağlığını olumsuz etkileyecek boyutlara ulaşmadan ailelerin çocukların sağlığının korunması ve geliştirilmesi programlarını reddi konusundaki sorumluluğu hakkında da yasal düzenlemelerin yapılması, bu konudaki sorumluluğun devlet politikaları, sağlık çalışanları ve bireyler arasında paylaşılması ve daha gerçekçi yaptırımların uygulanması gereklidir. Bir toplumun sağlık düzeyinin yükseltilmesi ancak toplumda yaşayan kişilerin bu konuda sorumluluğu paylaşması ve birbirlerini desteklemesi ile mümkündür (Azap, 2018).

Araştırmamız da yola çıkarken Covid-19 aşısı olmayan bireylerin özellikle aşı olma noktasında karar verirken inançlarının etkisinin düzeyini görmek istemiştik. Bu amaçla yaptığımız ölçeğin sonuçlarına bakıldığı zaman Geleneksel Paranormal İnançlarında çıkan anlamlılık düzeyleri ve aşı olmama durumları arasında olumlu bir farklılığın varlığını düşündürmüştür. Ancak bu kişilerin klasik Paranormal İnançları ile verdiği cevaplar arasında anlamlı bir sonuç çıkmadığını görüyoruz. Sadece Klasik Paranormal İnançları değişkeni ile salgının sebebine yönelik verdiği cevaplar karşılaştırıldığında bu alanda anlamlı sonuçlarla karşılaşmıştır.

Öneriler

Araştırmanın daha geniş bir örneklem ve evrene uygulanabilir. Ayrıca Batıl ve Paranormal inançlarının bireylerin Covid-19 aşısı olma durumlarına ilişkin yapılan bu çalışmanın neticesinde şu önerilere de yer verilebilir:

- Kişilerin batıl ve Paranormal inançları ile düşünce yapıları arasındaki ilişkisini inceleyen çalışmalar yapılabilir.
- Burada kullandığımız ölçeğimizin ve genel anlamda tüm ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik açısından ankete cevap veren daha çok kişiye ulaşılarak bu oran arttırılabilir.

Kaynakça

- Alexander, K., Lacy, T. A., Myers, A. L. & Lantos, J. D. (2016). Should pediatric practices have policies to not care for children with vaccine-hesitant parents?. *Pediatrics*, 138(4), e20161597.
- Argüt, N., Yetim, A. ve Gökçay, G. (2016). Aşı kabulünü etkileyen faktörler. *Çocuk Dergisi*, 16(1–2), 16–24.
- Arslan, M. (2004). Kişilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2 (6), 9-34.
- Arslan, M. (2010). Paranormal inanç ölçeğinin Türkçe versiyonunun geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 23-40.
- Avcı, E. (2017). Çocukluk dönemi aşılarına ilişkin karşılaştırmalı bir analiz: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye. *Özgürlük Araştırmaları*, 9, 5–35.
- Azap, A. (2018, Mart 31). Aşı karşıtlığı tüm toplumun sağlığını tehdit eder. *Herkes Bilim ve Teknoloji*, <https://www.herkesebilimteknoloji.com/haberler/saglik/asi-karsitligi-tum-toplumun-sagligini-tehdit-eder>. Erişim Tarihi: 25.02.2022.
- Bozkurt, H. B. (2018). Aşı reddine genel bir bakış ve literatürün gözden geçirilmesi. *Kafkas Journal of Medical Sciences*, 8(1), 71-76.
- Burghouts, J., Nogal, B., Uriepero, A., Hermans, P. W., Waard, J. H. & Verhagen, L. M. (2017). Childhood vaccine acceptance and refusal among Warao Amerindian caregivers in Venezuela; A Qualitative Approach. *PLoS ONE*, 12(1), e0170227.

- Çoruh Akyol, B., Üçüncü, M. Z. & Özceylan, G. (2021). The effect of the Coronavirus outbreak on childhood vaccinations made in family health centers in Turkey. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13, 42-55.
- Girgin, D. (2020). 21. Yüzyılın öğrenme deneyimi: öğretmenlerin tasarım odaklı düşünme eğitimine ilişkin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(226), 53-91.
- Hasar, M., Özer, Y. Z. ve Bozdemir, N. (2021). Aşı reddi nedenleri ve aşilar hakkındaki görüşler. *Çukurova Medical Journal*, 46(1), 166-176.
- Hökelekli, H. (1996). *Din Psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Jarrett, C., Wilson, R., O'Leary, M., Eckersberger, E., Larson, H. J. & SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy. (2015). Strategies for addressing vaccine hesitancy - A systematic review. *Vaccine*, 33, 4180-4190.
- Kayıklık, H. (2006). Değişen dünyada birey, din ve dindarlık. Ü. Günay ve C. Çelik (Ed.), *Dindarlığın Sosyo-psikolojisi* içinde (s. 157). Karahan Kitapevi.
- Köse, A. ve Ayten A. (2009). Bâtıl inanç ve davranışlar üzerine psiko-sosyolojik bir analiz. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(3), 45-70.
- Kyendyebai, G. (2016). *Üniversite öğrencilerinde batıl ve paranormal inanç algısı üzerine bir çalışma: Çanakkale örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Miller, N. Z. (2016). Aluminium in childhood vaccines is unsafe. *Journal of American Physicians and Surgeons*, 21(4), 109-117.
- Özen, M. ve Doğan, N. (2012). Aşı-hastalık ilişkisi: söylenti mi, gerçek mi?. *Klinik Gelişim*, 25, 16-20.
- Özgüven, N. (2012). Batıl inançlar ve yaşam tatmini ilişkisi: İzmir'de bir araştırma. *Uludağ Journal of Economy & Society*, 31(2).
- Sağlık Bakanlığı. (2008). *Genişletilmiş Bağışıklama Programı Genelgesi*, <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1117,gbp Genelge2008.pdf>. Erişim tarihi: 25.02.2022.
- Şentürk, H. (2010). *Din Psikolojisine Giriş*. İz Yayıncılık.
- Taş, K. (2006). *Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma*. Günay, Ü ve Çelik (Dü) içinde, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. (s.175-206). Karahan Kitabevi.

- Taylor, S., Khan, M., Muhammad, A., Akpala, O., Strien, M., Morry, C., vd. (2017). Understanding vaccine hesitancy in polio eradication in northern Nigeria. *Vaccine*, 35(47), 6438– 6443.
- Tunçel, C. (2013). *Cinsiyet, meslek grubu, yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerinin, bireylerin batıl inançlara sahip olma düzeyleri üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi.
- Yiğit, T., Oktay, B. Ö., Özdemir, C. N. ve Moustafa Paşa, S. (2020). Aşı karşıtlığı ve fikri gelişimi. *International Journal of Social Humanities Sciences Research*, 7(53), 1260.
- Yüksel, G. H. ve Topuzoğlu, A. (2019). Aşı redlerinin artması ve aşı karşıtlığını etkileyen faktörler. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 4(2), 244-258.